

נתיב התוכחה פרק א'

תלין. כי בודאי השומע תוכחה הוא גובר על גופו החמרי ומקבל השכלי ולכך בקרב חכמים תלין:

ועוד יש להבין מה שכתוב ועליהם תבא ברכת טוב, כי ראוי דברי תוכחה שהם דברי יושר לברכה מן הש"י. וכך אמרו במס' תמיד (כ"ח, א') רבי אומר איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם יאהב את התוכחות שכל זמן שתוכחות בעולם נחת רוח בעולם טובה וברכה באה לעולם רעה מסתלקת מן העולם. ויש אומרים יחזיק באמונה יתירה שנאי עיני בנאמני ארץ וגו'. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל המוכיח את חברו לשם שמים זוכה לפלגו של מקום שנאי מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון ולא עוד אלא שמושכין (אחריו) [עליו] חוט של חסד שנאי אחרי חן ימצא. ר"ל כי ראוי שיקרא כאשר מוכיח את חברו דרך ישרה, כי זה שהוא אינו הולך בדרך הישר והוא מוכיח אותו שילך בדרך הישר, בודאי המוכיח נקרא שהוא הולך בדרך הישר לגמרי כאשר הוא רוצה להדריך את חברו שילך בדרך הישר אם כן אצלו נמצא יושר לגמרי. וכן אדם שמקבל את התוכחה והוא איש אוהב תוכחות שהם דברי יושר, נקרא שהולך בדרך ישרה שהרי מקבל דברי תוכחה שהם דברי יושר ומקבל אותם. ואין התוכחה דומה לאדם שהולך מעצמו בדרך הישר, כי זה שהולך בעצמו בדרך הישר אינו דבר מחויב ולפיכך נקרא דרך הישר כאשר אוהב את התוכחות, אבל כאשר מקבל את התוכחה דבר זה הוא מחויב וזהו דרך הישר לגמרי. ואמר שכל זמן שתוכחה בעולם נחת רוח בעולם וטובה וברכה בעולם, כי הברכה הוא ממדת הדין שהוא מדת התוכחה, ולכך אמר ג"כ כי המקבל תוכחה ראוי לברכה מצד שהוא מקבל תוכחה שהיא מכח מדת הדין ולכך המקבל תוכחה והמוכיח ג"כ מקבל ברכה:

וי"א שיחזיק באמונה יתירה, פירוש כי האמונה היתירה נקרא שהולך בדרך הישר כאשר כל מעשיו באמונה בודאי נקרא זה שהולך בדרך הישר. ויש לך להבין ענין האמונה היתירה שהוא הולך בה אינו סר מן האמונה שהוא מדת אברהם שנאי בו התהלך לפני והיה תמים. והבן מתלוקתם זה שאמר שיאהב את התוכחות (וי"א שיחזיק באמונה יתירה. כי) לדבריו נקרא דרך הישר כאשר אינו סר כלל מן הדרך הישר, לכך סבר כי מי

בספר משלי (כ"ד) אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאמים, ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב. שלמה המלך רצה לומר כי האומר לרשע צדיק אתה, ראוי הוא לקללה מן הכל. וזה כי כאשר הוא אומר לרשע צדיק אתה, והרי מחליף האמת בשקר בדבר כמו זה לומר רע שהוא טוב וקדושה אמרו לרשע רע, ולפיכך האומר לרשע צדיק אתה ראוי הוא שיבאו עליו הקללות כאשר הוא אומר על הרע שהוא טוב וכמו שיתבאר בסמוך דבר זה. ולמוכיחים ינעם, פי מי שמוכיח את חברו בדברי תוכחה עד שהוא רוצה לסלק הרע מן הרשע, וכמו שהוא רוצה להחזיק הנועם והטוב ולפיכך למוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב. ומה שאמר ולמוכיחים ינעם בלשון רבים, מפני שבא לומר שלא יאמר, אחר כי התוכחה הוא מוטל על הגדול אבל הקטן יכול לומר אם אני מוכיח ליחיד או לרבים דבר זה כאלו נוגע בכבוד הת"ח כאשר אדבר לפניו, ולפיכך אמר ולמוכיחים ינעם כי קטן וגדול שם הוא, וכמו שאמרו (ברכות י"ט, ב') במקום שיש תלול השם אין תולקין כבוד לרב, ולכך אמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב בלשון רבים:

ובמדרש מפרש ולמוכיחים לשון רבים על המוכיח ועל המתווכח, וכך אמרו במדרש זה שאמר הכתוב אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים וכתוב אחד אומר ולמוכיחים ינעם אלא כל מי שידוע שחבירו רשע ומלא עוונות ואומר לו צדיק אתה ראוי שיבא עליו כל הקללות שבתורה יקבוהו לשון קללה דכתיב מה אקוב וגו' אבל מי שהוא מוכיח חברו שיחזור בו נוטל ברכות שנאי ולמוכיחים ינעם ואותו המתווכח אם קיבל עליו וחוזר בו אף הוא מקבל ברכות שנאי ועליהם תבא ברכת טוב עליו אין כתיב כאן אלא עליהם המוכיח והמתווכח לכך הוכיח משה את דורו ע"כ. וביאור זה, כי המוכיח בשביל שמסלק הרע ומביא הטוב בעולם ולכך ראוי הוא לברכה, והמקבל תוכחה בשביל שמקבל הטוב שהוא דברי תוכחה ומסלק את הרע ממנו ראוי אל הטוב והוא הברכה. ואמר שם כי המקבל תוכחה נעשה חכם, כי המקבל תוכחה שהם דברי חכמה מן המוכיח אי"כ הוא מקבל השכלי, ובוה הוא מוכן לקבל השכל ג"כ ויחיה נעשה שכלי. וזה שאמר שלמה (משלי ט"ו) אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים

כאכול קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה. גם דבר זה שאין גיהנם רק ההעדר שהוא נעדר מן המציאות שהרי נקרא ציה וצלמות, וכבר בארנו זה במקומות הרבה מאוד שלכך נקרא גיהנם ציה מפני שהוא העדר המציאות. ולפיכך המחניף שאומר לרשע דבר שאינו כמו שאמר האומרים לרע טוב ולטוב רע ראוי להם הגיהנם שהוא העדר המציאות. ואינו דומה המחניף למשקר, כי המחניף עושה מן הרע טוב וזהו ההעדר גמור. ועוד כי המשקר אף כי דבריו הם שקר מכל מקום הם דברים שאפשר שיהיו, אבל המחניף שמדבר דברי חלקקות לשון ודברי חנופה דבר זה אין שייך לו מציאות כלל. ולפיכך זה המאמר נסמך אחר המאמר הראשון שאמר אפי' עוברים שבמעני אמן מקללין אותו, כי העובר אין לו מציאות ג"כ ואין ראוי שיהיה העובר מקלל את אחר, כי הקללה הוא העדר ואיך יהיה העובר שהוא בעצמו בלתי נמצא יקלל ויעזיר אחר, עם כל זה העוברים מקללין את המחניף מפני כי המחניף הוא נמשך יותר אחר ההעדר שהוא אומר לרע טוב ודבר זה אינו נמצא לגמרי, ולכך הוא ג"כ בעל גיהנם והבן זה. וכמו שפרשנו לפני זה כי ראוי המוכיח לברכה ולחן בעבור היושר שבו, וכן הוא הפך זה שראוי המחניף היוצא מן היושר אל הקללה. וכמו שהמוכיח יש עליו חן וכן המחניף הפך זה כי הוא מאוס, כי דברי יושר הם דברי חן וברכה כאשר ידוע למבין דברי חכמה, ועוד יתבאר בסמוך:

ואמר ר' ירמיה בן אלעזר אומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכלו שלא בפניו מקצת שבחו בפניו כדכתיב כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה וכלו שלא בפניו דכתיב איש צדיק תמים היה בדורותיו. ופ"י זה כי אם יאמר כל שבחו היה נראה כדברי חנופה שמתניף לו, ואם לא יספר שבחו כלל אין דבר זה גורם אהבה בין הבריות, אבל כאשר יספר לפניו מקצת שבחו דבר זה מביא אהבה שיאהב אותו כי בעיניו הוא בעל מעלה ואם יספר הכל אז נראה שהוא כמו מחניף:

שאוהב התוכחות אשר אחר מוכיח אותו שילך בדרך הישר והוא מקבל את דבריו, והתוכחה הוא מחויב אם כן אצלו היושר מחויב וזה נקרא שאינו סר מן היושר כלל. ומי שאמר שיחזיק באמונה יתירה, כי מתוך שהוא מחזיק באמונה יתירה אינו סר כלל מן דרך הישר כאשר תקוע באמונתו אצל השיי ובה אינו סר מאתו. ואמר כי מי שהוא מוכיח את חברו לשם שמים זוכה לפלגו של מקום, כלומר כי מדה זאת הוא מדת הקב"ה שהוא מוכיח את האדם שילך בדרך הישר, וזה המוכיח שגובר על חברו בדברי תוכחה ראוי שיהיה בחלקו של הקב"ה, כי המוכיח הזה מתלבש במדת השיי ולפיכך נכנס בחלקו של הקב"ה. ואמר שמושכין עליו חוט של חסד ודבר זה כמו שיתבאר בסמוך, כי המחניף הוא מאוס והפך זה המוכיח את חברו יש לו חן כאשר מרוחק מן החנופה שהוא מאוס, והוא מדבר בדברי תוכחה דברי אמת ושכל לכך הוא בעל חן. ויש להבין זה החן הנאמר בכאן שראוי למוכיח ויש להבין דברים אלו:

הפך מדת התוכחה היא החנופה. ובמסכת סוטה (מ"א, ב') אמר ר"א כל אדם שיש בו חנופה אפי' עוברים שבמעני אמו מקללין אותו שנאמר אומר לרשע צדיק אתה יקבוחו עמים יזעמוהו לאומים ואין קוב אלא קללה שנאמר מה אקוב לא קבה אל ואין לאומים אלא עוברים שנאמר ולאם מלאם יאמץ. פ"י דבר זה כי המחניף ואמר דברים שאינם נמצאים, שאמר לרשע שהוא צדיק, ולפיכך אפי' עוברים שבמעני אמן שאין להם מציאות גמור שהרי עוברים הם ואפילו הכי הם מקללים ומאריים אותו. וכל קללה הוא העדר ובלתי מציאות, כי אפי' עוברים שבמעני אמן אף שלא יצאו לאויר העולם ואין מציאות לעוברים יש להם מציאות יותר מן המחניף הזה שאומר לרשע שהוא צדיק, כי העוברים יש להם מציאות מה, ואלו המחניף שאומר לרשע צדיק אתה דבר שאינו נמצא כלל וכן שאר דברי חנופה, ולכך אף עוברים שאינם נמצאים שלא יצאו לאויר העולם אף הם נותנים העדר וקללה למחניף הזה, כי לעוברים יש להם מציאות מה ולמחניף אין מציאות כאשר אין אומר דבריו רק להחניף ואין לדבריו מציאות בעצמם ואינם רק דברי חלקקות לשון, ועוד יתבאר בסמוך:

ואמר ר"א כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהנם שנא' הוי אומרים לרע טוב ולטוב רע שמים חושך לאור ואור לחושך שמים מר למתוק ומתוק למר מה כתיב אחריו לכן